

Begeleidingsvormen en ondersteuning voor mensen met cognitieve beperkingen ten gevolge van hersenletsel

SCHOLING, ADVIES EN
BEHANDELING OP HET GEBIED VAN
NIET-AANGEBOREN HERSENLETSEL

Begeleidingsvormen en ondersteuning

Het afstemmen van de ondersteuning en de begeleiding van mensen met hersenletsel of verstandelijke beperking is geen magie. Optimale begeleiding van de cliënt met cognitieve beperkingen vraagt volledige participatie van cliënt en een minimale belasting van de mantelzorgers. De hier beschreven informatie is bedoeld als richtlijn voor begeleidingsvormen en ondersteuning van personen met cognitieve beperkingen en is een ruwe samenvatting van de ergotherapeutische adviezen over de omgang met zulke cliënten.

De informatie kan gebruikt worden bij personen met aangeboren en niet-aangeboren hersenletsel, evenals bij cliënten met psychiatrische aandoeningen of verstandelijke handicaps. Er wordt gerefereerd naar deze personen met het woord cliënt; zijnde de persoon waar de begeleiding of ondersteuning voor bedoeld is.

Er zijn een vijftal algemene begeleidingsvormen te onderscheiden, namelijk:

- Supervisie
- Lichte begeleiding
- Zware begeleiding
- Eén op één begeleiding
- Volledige verzorging

Deze algemene begeleidingsvormen zijn verder op maat te schrijven voor de individuele cliënten, waarbij rekening gehouden wordt met persoonlijkheid, dagelijkse activiteiten en het sociale netwerk. De ergotherapeut kent methoden die op een betrouwbare wijze de benodigde ondersteuning voor een individuele cliënt in kaart kan brengen. Ergotherapeuten zijn in staat de begeleiding of ondersteuning verder af te stemmen op de cliënt, de mantelzorgers en de sociale omgeving. Ergotherapeuten gespecialiseerd in cognitieve beperkingen staan vermeld op www.cognitieverevalatie.nl.

1. Supervisie

Supervisie bestaat uit het meedenken met de cliënt en hem controleren in de uitvoering van activiteiten. De cliënt heeft begeleiding nodig in het signaleren van problemen en het bedenken van oplossingen.

Voor wie?

Oh kijk nou, wat ik gedaan heb! Hoe ga ik dat oplossen? Begeleider help me dan!

Het is mij overkomen dat...

Wekelijkse supervisie is nodig voor het handhaven van de routines. Er is geen begeleiding nodig bij het uitvoeren van routinematige activiteiten, zoals wassen en aankleden, eten koken en het huishouden doen.

Cliënten met supervisie kunnen zich verbaal beter voordoen dan zij in de uitvoering zijn. Hun werktempo ligt laag en zij zijn snel afgeleid. Geleerde vaardigheden worden niet gegeneraliseerd van de ene omgeving naar de andere en om deze reden is er vaak begeleiding nodig in nieuwe, complexe omgevingen of complexe situaties.

Waar bestaat de begeleiding uit?

Uit het beoordelen van situaties. Het beredeneren en het plannen verlopen moeizamer en vragen om assistentie. Er is hulp nodig bij het uitvoeren van complexe activiteiten zoals het voeren van een minder eenvoudige financiële administratie, het solliciteren en verrichten van gecompliceerde taken, zoals logistieke planning, budgetteren en dergelijke.

De supervisie betreft vooral:

- De inname van medicatie (het waarborgen van inname op lange termijn, het omgaan met bijwerkingen, het correct innemen en het uitzetten van de medicatie)
- De voeding (het plannen van maaltijden, het inventariseren van boodschappen, handhaven van een gezond dieet, omgaan met ingewikkelde keukenapparatuur)
- Geldmanagement (betalen van rekeningen, budgetteren en financieel plannen, zorgen dat het uitgave patroon binnen de limieten van het aanwezig saldo blijft)
- Tijdmanagement (het instellen van checklijsten, weeklijsten, agenda's, het handhaven van een week- en dagstructuur, het zorgen voor evenwicht tussen werk, rust, vrijetijdsbesteding en sport)

Tips voor de communicatie

In de communicatie dient de supervisie goed rekening te houden met het feit dat cliënten niet altijd een beeld hebben van situaties die hen onbekend zijn of van situaties die nog in de toekomst liggen. Het kan helpen te praten over activiteiten in de ruimte waar ze uitgevoerd worden. Met andere woorden; gaat het gesprek over koken, dan kan het gesprek het beste in de keuken gehouden worden.

De vraag "waarom?" is voor deze cliënten moeilijk te beantwoorden, omdat zij niet altijd beschikken over goed analytisch vermogen. Het beantwoorden van het "waarom" draagt veelal niet constructief bij aan het gesprek. Beter is om te vragen naar het wat, waar en hoe.

2. Lichte begeleiding

Lichte begeleiding bestaat uit het helpen bij de uitvoer van complexe of nieuwe activiteiten.

Voor wie?

Zeg begeleider, ik heb een probleem.

De cliënt werkt met een vaste routine en herhalende vaste activiteiten. De cliënt kan slecht omgaan met wijzigingen in de regelmaat. Hij ondervindt baat bij dagelijkse begeleiding in een veilige omgeving.

De cliënt op dit niveau lijkt verbaal vaak beter dan blijkt uit de uitvoering van de activiteiten. Het is nuttig voor de cliënt bij nieuwe of complexe activiteiten eerst de handeling te demonstreren en verbale aanwijzingen te geven bij het zelf-uitvoeren van de handeling. Bekende vaardigheden generaliseren bij deze cliënt niet van de ene omgeving naar de andere en om deze reden is er begeleiding nodig bij een wijziging van omgeving, in nieuwe situaties of bij verandering van activiteiten.

HERSENWERK

Postbus 108
1600 AC Enkhuisen
Telefoon: 06-14175696
E-mail: info@hersenwerk.nl
www.hersenwerk.nl

Waar bestaat de begeleiding uit?

Lichte begeleiding bestaat uit het helpen bij de uitvoer van activiteiten. De begeleiding bestaat uit:

- Het handhaven van goed afgestemde routines
- Het oefenen van veiligheidsprocedures (wat te doen bij brand, het sluiten van ramen en deuren en dergelijke)
- Het plannen van reizen met openbaar vervoer
- Het innemen van medicatie (opstellen van een schema, het toezien op correcte inname van medicatie)
- Voeding (het hanteren van een gezond dieet, het plannen van maaltijden, boodschappen doen, het koken en omgaan met keukenapparatuur)
- Veiligheid (het signaleren van gevaar, het omgaan met kinderen en dieren)
- Het aankleden en hygiëne (het wijzen op regelmatig wassen, en het aantrekken van gepaste kleding, het beoordelen van het uiterlijk zoals make-up, het smeren met zonnebrandmiddel en het wassen van de kleding)
- Geld en tijdmanagement (voldoende tijd creëren voor de uitvoering van activiteiten, behoud van de routine door middel van schema's, hulp bij huishoudelijke activiteiten door middel van verbale instructies, handhaven van regelmaat en van vrijetijdsbesteding, en hulp bij het voeren van de financiële administratie)

Tips voor de communicatie

In de communicatie dient de begeleider goed rekening te houden met het feit dat cliënten geen beeld hebben van situaties die hen onbekend zijn of van situaties die nog in de toekomst liggen. Het kan helpen te praten over activiteiten in de ruimte waar ze uitgevoerd worden. Met andere woorden; gaat het gesprek over koken, dan kan het gesprek het beste in de keuken gehouden worden. De vraag "waarom?" is voor deze cliënten moeilijk te beantwoorden, omdat zij niet altijd beschikken over goed analytisch vermogen. Het beantwoorden van het "waarom" draagt veelal niet constructief bij aan het gesprek. Beter is om te vragen naar het wat, waar en hoe.

De cliënt heeft baat bij het voordoen en verbale aanwijzingen. Aanwezige vaardigheden generaliseren niet van de ene omgeving naar de andere en om deze reden is er begeleiding nodig in nieuwe omgevingen, in nieuwe situaties of bij nieuwe activiteiten.

3. Zware begeleiding

Zware begeleiding bestaat uit het helpen bij de uitvoering van activiteiten.

Voor wie?

Jij hebt aan mijn spullen gezeten! dat kan ik zien want het hoort zo te staan.

De cliënt heeft een vaste routine met vaste activiteiten in vaste volgordes met vaste voorwerpen. De cliënt kan slecht omgaan met wijzigingen in de routine, veranderde tijden en wisseling van voorwerpen. Het is nuttig voor de cliënt dagelijks begeleid te zijn in een vertrouwde en veilige omgeving.

Cliënten met zware begeleiding kunnen zich verbaal beter voordoen dan zij in de uitvoering zijn. Het is nuttig voor de cliënt bij activiteiten eerst de handeling te demonstreren en verbale aanwijzingen te geven bij het zelf-uitvoeren van de handeling. Aanwezige vaardigheden generaliseren niet van de ene omgeving naar de andere en om deze reden is er begeleiding nodig in een wijziging in omgeving, in wijziging van situatie of bij andere activiteiten.

HERSENWERK

Postbus 108
1600 AC Enkhuizen
Telefoon: 06-14175696
E-mail: info@hersenwerk.nl
www.hersenwerk.nl

Waar bestaat de begeleiding uit?

Zware begeleiding bestaat uit het helpen bij de uitvoering van activiteiten. De begeleiding bestaat uit:

- Het handhaven van goed afgestemde routines
- Het reizen (vervoer dient geregeld te worden)
- Het innemen van medicatie (het toezien op correcte inname van medicatie, het controleren van de werking en bijwerking)
- Voeding (het hanteren van een gezond dieet, het plannen van maaltijden, boodschappen doen, het koken en omgaan met keukenapparatuur)
- Veiligheid (het signaleren van gevaar, het omgaan met kinderen en dieren, het uitvoeren van veiligheidsprocedures als dit noodzakelijk is, omgaan met chemicaliën, omgaan met sigaretten en kaarsen, omgaan met elektrische apparatuur en gereedschap)
- Het aankleden en hygiëne (het wijzen op het tijdstip van wassen, het begeleiden van het wassen en aankleden in vaste volgorden met vaste objecten die zichtbaar liggen op vaste plaatsen, het helpen bij de dosering van toiletartikelen als shampoo en tandpasta, het smeren met zonnebrandmiddel en het wassen van de kleding)
- Geld en tijdmanagement (voldoende tijd creëren voor de uitvoer van activiteiten, behoud van de routine door middel van schema's, hulp bij huishoudelijke activiteiten, het handhaven en instellen van vrijetijdsbestedingen en hulp bij het voeren van de financiële administratie)

Tips voor de communicatie

In de communicatie dient de begeleider goed rekening te houden met het feit dat de cliënten alleen beeld hebben van wat er op dat moment gebeurt. De communicatie is vrij direct en beeldspraak wordt letterlijk genomen. Gesprekken die betrekking op andere omgevingen of op toekomstige situaties kunnen beter met de mantelzorger besproken worden.

4. Eén op één begeleiding

Eén op één begeleiding is nodig bij cliënten die wel bewegen, maar die geen intern plan of doel hebben, waardoor het handelen willekeurig is. Er is op dit niveau één op één begeleiding nodig om tot handelen te komen, waarbij de begeleider niet alleen het doel bepaalt en het proces bewaakt, maar ook zorg draagt dat het gedrag niet tot onwenselijke of gevaarlijke situaties leidt.

Voor wie?

Hij is zo lui geworden. Hij zit de hele dag en voert niets uit. Pas als ik me ermee bemoei doet hij iets.

De cliënt gebruikt zijn handen om de effecten in gevoel en bewegen te ontdekken zonder er een bedoeling mee te hebben. Hij spiegelt en herhaalt waargenomen gedrag.

Het handelen is niet gericht op het eindresultaat van een activiteit, maar wordt gestuurd door omgevingsprikkels. Dit houdt in dat het individu bij elke stap begeleiding nodig heeft om activiteiten uit te voeren. De begeleiding bestaat uit het initiëren, het sturen en handhaven van het handelen door de stappen te volgen van een activiteit.

Lopen, lopen, lopen, moe, zitten

Gedragingen die kunnen worden waargenomen, zijn het spontaan indrukken van knoppen, het gebruik van verkeerde sleutels in sleutelgaten en het gieten van melk in het waterreservoir van het koffiezetapparaat. Omdat het bewegen niet direct gekoppeld wordt aan een uitkomst van een activiteit, worden problemen niet waargenomen en situaties niet beoordeeld.

HERSENWERK

Postbus 108
1600 AC Enkhuizen
Telefoon: 06-14175696
E-mail: info@hersenwerk.nl
www.hersenwerk.nl

Waar bestaat de begeleiding uit?

Eén op één begeleiding is nodig om tot handelen te komen, waarbij de begeleider niet alleen het doel bepaalt en het proces bewaakt, maar ook zorg draagt dat het gedrag niet tot onwenselijke of gevaarlijke situaties leidt.

De begeleiding bestaat uit:

- Het duidelijk en kernachtig communiceren
- Vervoer (het regelen van vervoer, hulp bij in en uit stappen)
- Medicatie (het helpen bij inname van medicatie en het ervoor zorgen dat medicatie ook doorgeslikt wordt)
- Voeding (het aanbieden van een gebalanceerd dieet, helpen bij snijden van voedsel en het openen van verpakkingen)
- Kleding en hygiëne (de cliënt helpen bij het wassen en aankleden, elke stap dient van tevoren aangegeven te worden, even als de voorwerpen, het signaleren van problemen en gevaar, het doen zitten van de cliënt waar mogelijk om omvallen te voorkomen)
- Veiligheid (zorgen voor een veilige omgeving en continu toezicht, installeren van veilige gebruiksvoorwerpen als thermostaat kranen, douchezitjes e.d., verwijderen van instabiel meubilair, losse chemicaliën en gevaarlijke apparaten zoals gasfornuizen).
- Activiteiten (het zorgen voor lichamelijke beweging, sociale contacten, het aanbieden van repeterende werkzaamheden zoals schuren, boenen, lopen e.d., het aanbieden van weinig keus en veel structuur, het bieden van een rustige omgeving om over- en onderprikkeling te vermijden)

Tips voor de communicatie

In de communicatie is het goed rekening te houden dat de cliënten opmerkingen letterlijk nemen en koppelen aan wat zij op dat moment aan het doen zijn. Deze cliënten beschikken niet meer over enig analytisch denkvermogen of logica, dat voor gesprekken nodig is. Het oordelen slaat op een gevoel van veilig of onveilig, aangenaam en onaangenaam. Deze cliënten bezigen sociaal wenselijke zinnen en antwoorden. Soms uiten ze hele verhalen die ze met regelmaat herhalen. Dat wil niet betekenen dat de cliënt ook meent wat hij zegt. Op vragen als "hoe gaat het?" komt een standaard "goed". Vooral de non-verbale signalen van deze cliënten geven aan wat er aan de hand is of wat zij bedoelen.

5. Volledige verzorging

Als je me in de watten legt krijg jij een glimlach

Volledige verzorging is nodig als de cliënt volledige afhankelijkheid is en enkel aandacht kan richten op de primaire behoeften van het lichaam om te overleven. Er wordt nauwelijks bewogen en de bewegingen zijn bijna allemaal reflexmatig. De persoon is volledig afhankelijk van hulp.

Meer informatie

Wilt u meer uitleg of een presentatie over de verschillende begeleidingsvormen en ondersteuning dan kunt u contact opnemen met Hersenwerk, www.hersenwerk.nl.

HERSENWERK

Postbus 108
1600 AC Enkhuizen
Telefoon: 06-14175696
E-mail: info@hersenwerk.nl
www.hersenwerk.nl

Referenties:

- Allen, C.K. (1982). Independence through activity: The practice of occupational therapy. *American Journal of Occupational Therapy*, 36, 731-739.
- Allen, C.K. (1987a). Occupational therapy: Measuring the severity of mental disorders. *Hospital and Community Psychiatry*, 38, 140-142.
- Allen, C.K. (1994). Creating a need-satisfying, safe environment: Management and maintenance approaches. In C. B. Royeen (Ed.) *AOTA Self-Study Series: Cognitive Rehabilitation*. Rockville, MD: American Occupational Therapy Association.
- Allen, C.K. & Allen, R.E. (1987) Cognitive disabilities: Measuring the social consequences of mental disorders. *Journal of Clinical Psychiatry*, 48:181-191.
- Allen, C.K., Earhart, C.A., & Blue, T (1996). *Understanding modes of performance*. Ormond Beach, FL: Allen Conferences.
- Van Schouwen, E.T. (2009) *Cognitieve revalidatie Therapie; ergotherapeutische diagnostiek*. Hersenwerk, Enkhuizen.
- Van Schouwen, E.T. (2010) *Cognitieve revalidatie Therapie; ergotherapeutische modellen*. Hersenwerk, Enkhuizen
- Van Schouwen, E.T. (2011) *Cognitieve revalidatie Therapie; ergotherapeutische behandeling*. Hersenwerk, Enkhuizen
- Van Schouwen, E.T. (2014) *Clinical reasoning in Cognitive Rehabilitation therapy*. *Neurorehabilitation*. In Press.

HERSENWERK

Postbus 108
1600 AC Enkhuizen
Telefoon: 06-14175696
E-mail: info@hersenwerk.nl
www.hersenwerk.nl